

Osnovna šola Rodica
Kettejeva 13, Domžale

PRANJE UMAZANEGA PERILA - nekoč in danes

Raziskovalna naloga in prireditev turističnega društva Jarše Rodica

Mentorici: Ana Medved in Sonja Koželj-Juhant
Avtorice: Meta Plaznik, Ana Lamberšek, Lea Hrovat, Laura Maučec

Rodica, 28. januar 2009

VSEBINA

1. Uvod
2. Pranje umazanega perila nekoč
3. Intervju s perico
4. Pranje umazanega perila danes
5. Analiza odpadne vode pralnega stroja
6. Zaključek
7. Kako pranje na star način predstavimo kot turistično pripritev
8. Povzetek

1. UVOD

Smo šestošolke OŠ Rodica, kjer nas veliko vezi povezuje s preteklostjo. Našo generacijo s starejšimi generacijami povezuje naš potok Mlinščica. Le ta današnjim rodovom skriva prava zgodovinska odkritja o življenju naših prednikov. Vse skrivnosti nosi v sebi in ker smo strašno radovedna dekleta, je tudi nam pomenila veliko uganko. Vse smo vedele odkod temu potoku ime Mlinščica - te skrivnosti so nam že postale znane, a na prireditvi turističnega društva Jarše smo prisluhnile pogovoru dveh ženic, kako se pogovarjata o pranju v tej mrzli vodi, kako ju še danes zmrazi. Pristopile smo k njima in izvedele, da so tukaj prali perilo, v tej ledeno mrzli Mlinščici. To pa je za nas pomenilo nekaj novega, še neznanega. V šoli smo se pri zgodovini že učili o življenju ljudi v preteklosti, kako so prali, likali, obežali perilo. Da pa se je to dogajalo prav tu... Takoj nam je postalo jasno, da bomo to skrivnost naše Mlinščice razvozlale. Kar bliskale so se nam ideje, kje vse bi lahko kaj izvedele, koga povprašale in pa seveda rade bi poskusile prati točno tako, kot so še pred štiridesetimi leti naše babice, starejše sosede. To smo omenile gospem turističnega društva, zaiskrile so se jim oči, nam pa še bolj, ko so nam izdale, da so bile one včasih perice na Mlinščici. Torej te perice so nam razkrile skrivnost, ki ne sme iti v pozabo.

Naslov nas je popeljal najprej k čisto drugemu pomenu - pranje umazanega perila. Mlinščica ni odplaknila le umazanije perila, marveč je prisluhnila tudi marsikateremu opravljanju, natolcevanju peric.

2. PRANJE UMAZANEGA PERILA NEKOČ

Jarške perice so pripovedovale...

Biti perica ni bilo kar tako. Izvedele smo, da izkušene perice za pranje niso potrebovale posebnih oblačil, saj so rekle, da so se zmočile samo začetnice. Po potrebi so si okoli pasu zavezale le predpasnik.

Seveda pa je vsaka perica potrebovala svoje pripomočke za pranje. To so bili: lonec, bat, korito, modrilo, škaf, pivnik in ribežen. Če so se hotele izogniti glavobolu, pa niso smele pozabiti na svoj svitek. To je bil mehak obroč, ki so ga naredile same iz rute, v katero so zapletle suho travo. Dale so si ga na glavo, kjer so potem namestile škaf z umazanim perilom. Nekatere perice pa so si izposodile lesen voz, ki jim je močno olajšal nošnjo težkega bremena na glavi.

Zaradi dvigovanja teže mokrega perila jih je večkrat bolel tudi trebuh. Najhuje pa je bilo, ker jih je tako močno zeblo v roke. Marsikatera perica je zaradi tega dobila vročino. Če je bilo hudo, so si pomagale tako, da so si z glicerinom namazale roke.

Pri nas ob Mlinščici je večina peric prala samo za svojo družino. Oblačila so prale navadno enkrat na teden, največkrat pa samo enkrat na mesec. Večina je prala v glavnem le belo perilo, ki je bilo laneno ali bombažno. Le redko so dale v pranje tudi pisano perilo, tega pa niso kuhale.

Pred odhodom so perice iz naše vasi nakupile tudi potrebščine za pranje - sem je sodilo milo, soda v kosih ali prahu in modrilo (perlin). Perlin so kupovale v prahu ali kroglicah v trgovini. Nekaj so ga dale v majhno cunjjo, ga stisnile in pomočile v škaf vode. To je bilo krasno belilo za perilo.

Za perice je bilo to težko delo, a so si ga popestrile s prepevanjem in obiranjem vaških čenč. Le te so vsebovale vsa nova rojstva, poroke, smrti,... Med tem prijetnim kramljanjem pa je vsaka perica svoje perilo zaznamovala z monogramom, saj so prale skupaj in so se tako izognile neželeni menjavi perila. Temu je sledilo razvrščanje perila. Na en kup so dale rjuhe, na drugega brisače in tako naprej do najmanjših kosov. Največkrat pa so perilo razvrstile na bolj in manj umazano perilo. Ko je bilo perilo razvrščeno, so ga dale v škafe, ki so bili napolnjeni z mlačno vodo ter pustile nekaj ur. Potem so perilo začele militi, pri tem so si pomagale z ribežnom ob katerega so drgnile perilo dokler ni bilo čisto.

Temu je sledilo žehtanje, to je domač izraz za kuhanje perila.

Pripravile so visok, lesen čeber, ki je držal 50 ali celo 100 litrov, in je imel ob strani luknjo s čepom. Na dno čebra so zložile perilo od največjega do najmanjšega kosa. Nato so vse to pokrile z rjuho, ki je perilo zaščitilo pred

pepelom. Pepel so namreč dale v vrelo vodo, skupaj s sodo. Najraje so ga pripravljale iz bukovega lesa, ker je dajal zelo čist pepel in je dobro gorel.

V čeburu so luknjo zamašile s čepom. Vanj so zlile vrelo vodo s pepelom in sodo in hitro odmašile luknjo, da je ta voda lahko odtekla. Vse to so ponovile večkrat, dokler iz škafa ni pritekla čista voda. Perilo so nato čez noč pustile v kotlu.

Zjutraj so perice najprej pregledale perilo v kotlih ter odstranile tiste kose, na katerih je ostal še kakšen madež. Te so morale še enkrat oprati. Nato so odšle do Mlinščice.

S seboj so vzele majhen škof, bat (to je lesen pripomoček v obliki kuhalnice s katerim so tolkle po perilu), modrilo, kos debele vrečevine na katero so pokleknile in korito.

Ko so prišle do perišča na Mlinščici, se je vsaka perica namestila na svoje mesto in pričela z delom.

Perišče na Mlinščici danes

Kamni na perišču Mlinščice, kjer so perice pokleknile.

Vsaka perica si je izbrala primeren kamen, nanj položila vrečevino ter lesen plošč (korito), ki je moral segati do dna vode in klečeči se perici pod trebuh. Tako je pričela posamezne kose perila metati po vodi in jih vlekla proti sebi. Pri tem so jih tolkle z batom. To se je ponavljalo dokler ni iz kosov perila odtekla čista voda. Takrat so ga pomočile še v modrilo in spet ovile. Zelo je bilo pomembno, da so perilo dobro sprale, zato so ga spirale ob Mlinščici tudi, če je bilo vreme slabo.

Tako je bilo težko delo za njimi. Perilo so odpeljale ali odnesle domov, kjer so ga na podstrešjih, če pa je bilo vreme lepo, pa tudi zunaj. Ko se je posušilo, so ga samo še zlikale z likalnikom, v katerega so dale žareče oglje.

Nemo smo prisluhnile življenju peric v Jaršah. To ne bi smelo iti v pozabo. Z nami so se strinjale tudi članice turističnega društva in nam obljubile, da nam bodo pokazale, kako je bilo. Razveselile smo se, saj nam bodo čisto v živo predstavile pranje perila v naši Mlinščici. Torej bomo lahko poskusile tudi me.

Meta se ne strinja, da bomo prale v Mlinščici, je le premrzla.

Naša mentorica nas je navdušeno opazovala in nam ponudila še dodatni izziv. Predlagala nam je, da bi se še same poskusile v kuhanju mila za pranje perila - to je pa še ena stvar, za katero smo občudovali delo naših sogovornic. Nismo si mislili, da bo to tako močno smrdelo.

Dobili smo se v učilnici kemije. Pripravile smo svinjski loj. Le tega smo razrezale na koščke ter ga dale v stekleno posodo, da se je stalil nad gorečim gorilnikom. Temu smo dodali natrijev hidroksid, ki je bil namesto lužnega kamna. Nato smo kuhali in mešali 3 ure. Za tem smo ohladili in precedili in dobili milo za pranje perila.

To je bila naša čisto nova izkušnja.

3. INTERVJU S PERICO GOSPO IVANKO GROŠELJ

Gospa Ivanka bi se še posebej rade zahvalile, saj nam je zelo slikovito opisala jarške perice, med katere je spadala tudi sama.

1. Nam lahko razložite postopek pranja?

Gospa Ivanka: »Seveda, najprej smo perilo namočili v mlačno vodo in pustili 2 do 3h. Potem smo »zmencali« na ribežnu z milom, dokler ni šla vsa umazanija stran. Potem smo to perilo dali v 50l lonec (zato, ker nas je bilo veliko v družini) in dali kuhati na 100 stopinj celzija. Nato smo ga ohladili ter še enkrat zmencali, ovili, posušili in zlikali. Tak postopek smo uporabili za belo perilo, pisanega pa nismo skuhali, ampak samo namočili in z milom zmencali.«

2. Nam lahko naštejete pripomočke?

Gospa Ivanka: »Seveda to so:

-škaf,
-ribežen,
-milo,
-pivnik,
-lonec.«

3. Hvala. Nam lahko poveste, kako je bilo z vodo?

Gospa Ivanka: »Ja spomladi in jeseni smo imeli vodo v vodnjaku, poleti, ko je ni bilo pa smo jo morali iz Mlinščice prinašati v sodih v vozičku.«

Kako pa je bilo pozimi?

Gospa Ivanka: »Ja, pozimi pa smo jo prinašali s sankami.«

4. Kolikokrat na teden pa ste prali?

Gospa Ivanka: »Enkrat na teden, belo in pisano perilo. Običajno je trajalo 2 dni, ker nas je bilo veliko v družini.«

Hvala, gospa Grošljeva.

4. PRANJE UMAZANEGA PERILA DANES

Preučile smo, kako pa je s pranjem umazanega perila danes. No, če se malce pošalimo, kot razumljeno v slovenskem reku, ga imamo več kot nekoč, saj smo že vsak dan seznanjeni z veliko več čenčami kot naše perice.

A vse se je spremenilo. Perice so zamenjali pralni stroji, kuhano milo pralni praški, druženje in prepevanje kljub težkemu delu brnenje stroja in onesnaženje okolja z odpadno vodo. Danes imamo veliko več perila, tako, da ne bi bilo dovolj pranje le enkrat tedensko.

A postopek pranja je ostal isti. Najprej perilo razvrstimo (belo, pisano), nato ga zložimo v pralni stroj, v boben in na kontrolni plošči z gumbom na programskem stikalu izberemo ustrezen program. V posodo za prašek nasujemo prašek in nalijemo mehčalec. Zapremo vrata na bobnu. Po vklopu glavnega stikala se začne izvajati program, ki je zapisan v programskem stikalu (kuhanje, ožemanje, ...). Pralni stroj ima dvojni boben, ki se odpira na sprednji strani. Zunanji boben je negibljiv in predstavlja vodotesen prostor, kadar so vrata zaprta. Notranji boben

je vrtljiv in ga poganja elektromotor. Je poln lukenj, skozi katere med pranjem priteka in odteka voda. Med vrtenjem se perilo drgne drugo ob drugo in ob stranice bobna. To mešanje, skupaj s pralnim praškom odstranjuje umazanijo s perila. Pralni praški se povežejo z umazanijo in jo s tem spravijo s tekstila. Mehčalci pa zadržijo v tekstilu nekaj vode, zato je blago na otip mehkejše.

Ko je perilo oprano, ga sušimo. Danes najpogosteje že v strojih sušilcih ter likamo z električnim likalnikom.

Torej, da danes peremo perilo v pralnih strojih je po strani naših peric dobro, saj nimamo od mraza premrlih rok ter si ne poškodujemo kože rok. Po drugi strani pa slabo za naše zanamce, saj tako porabimo več energije in vode. Tudi zaradi takšnih naprav kot so pralni stroji, nam bo kmalu zmanjkalo čiste vode. Za eno pranje potrebujemo približno 20 litrov vode. Predvsem pa je pereč problem odpadna voda iz pralnega stroja, ki se vrne v naravo. Polna je kemičnih substanc, ki škodujejo okolju.

Tudi mi smo doma prestregle vodo iz naših pralnih strojev in jo skupaj z našo mentorico analizirale.

5. ANALIZA ODPADNE VODE IZ PRALNEGA STROJA

Želele smo odkriti, če ta voda kvarno vpliva na jarško okolje.

Postavile smo hipotezo, da mora biti kar dovolj hudo, pri vseh teh novih pralnih praških, mehčalcih trde vode, belilih in podobnih snoveh, ki so čisto nenaravne v primerjavi z bukovim pepelom, vodo.

Najprej smo prestregle vodo iz naših pralnih strojev in jo prinesle v učilnico kemije. Tu smo jo analizirale.

Odpadni vodi smo najprej z lističi za merjenje trdote vode izmerili trdoto te vode. Primerjali smo jo s trdoto vode iz pipe. Tako smo dokazali, da ima odpadna voda iz pralnega stroja nižjo vrednost, zato ker vsebuje manj apnenca. Mentorica nam je povedala, da je pralni efekt v mehki vodi (torej vodi z manj apnenca) večji. Primerjali smo obe vodi in videli, da se v mehki vodi pralni prašek res bolj peni kot v trdi vodi. Torej, smo sklepale takole: če bi imela naša gospodinjstva mehko vodo za pranje perila, bi potrebovali manj pralnega praška, da bi se perilo dobro opralo. To pa bi nam znižalo denarne stroške ter bi tako prispevali k varovanju okolja.

Zanimalo pa nas je še nekaj. Ali je ta voda, ki iz pralnega stroja odteče v naravo obremenilna za okolje, ali ne? To smo ugotavljale tako, da smo izmerile pH vode. Vedele smo, da mora biti pH nevtralen, da je to dobro za okolje. Analizirale smo vodo iz pipe, ki je res imela nevtralno vrednost. Odpadna voda iz pralnega stroja pa rahlo bazično, kar pa za naše okolje ni vredno. Torej voda, ki jo vpeljemo v

pralni stroj je okolju neškodljiva, voda, ki pa jo iz pralnega stroja vrnemo v naravo pa je obremenilna za okolje.

6. ZAKLJUČEK

Takole naša Mlinščica povezuje nas mlade in starejše. Škoda bi bilo, da bi šle tako dragocene stvari v pozabo. Nikoli ne bi izvedeli, zakaj so ob bregovih Mlinščice kamni in lesene brvi. Tako pa smo izvedele in dogovorile smo se, da bomo tudi me poskusile oprati perilo prav na tak način kot naše jarške perice. Skupaj s Turističnim društvom Jarše-Rodica smo se navdušili nad idejo, da bi v spomladanskem času na naših periščih ob Mlinščici predstavili vsem generacijam pralnih strojev od kod ideja, da bi umazano perilo ne prale več prezeble roke žensk pač pa vsakodnevno bolj izpopolnjeni pralni stroji.

7. KAKO PRANJE NA STAR NAČIN PREDSTAVIMO KOT TURISTIČNO PRIPREDITEV

Ob dnevu turizma smo učenci turističnega krožka poprosili turistično društvo Jarše Rodica, da nam prikaže star način pranja. Izdelali smo načrt prireditve. Perice so skozi vas z vozički in cizami pripeljale škafe polne perila, da ga izperejo in do konca operejo na Mlinščici. Pred tem so moški člani društva na novo pripravili perišče. Učenci smo poslušali razlago pranja in se čudili, kako so naše stare mame zmogle tako naporno pranje.

Prihod na perišče.

Pranje.

Po pranju smo organizirali druženje članov turističnega društva in nas učencev. Pekli smo kostanj, jabolka, krompir, slaščičarna Razpotnik pa nam je pripravila jabolčni zavitek.

Zavitek je bil dober.

Peka kostanja, krompirja in jabolk.

Prišli smo na idejo, da tako prireditev pripravimo vsako leto ob dnevu turizma. Člani turističnega društva so bili navdušeni in našo idejo podprli.

9. POVZETEK

Raziskovali smo kje so bila perišča ob Mlinščici v Jaršah in na Rodici ter osvetlili način pranja perila pred uvedbo pralnega stroja. Ugotovili smo, da so gospodinje prale po dolgotrajnem postopku. Vse perilo so nekaj časa namakale v lugu, nato ga kuhale in žehtale. Lug so sprva delale iz bukovega pepela kasneje so kuhale milo iz loja in lužnega kamna, sledilo je mencanje na rebrastem perivniku, ki so mu rekli ribežen. Potem so perilo prenesle do Mlinščice in ga spirale.

Summary

The object of our research was to find the whereabouts of the laundry places at the river Mlinščica in Jarše and Rodica. The second goal was to highlight the manner of laundry washing before the introduction of washing machines. We have found out that washing laundry used to be a long and tiring process, done by housewives. All laundry was first soaked in a lye for some time, than cooked and hand washed in buckets. At first, lye was made from beech ashes, while later soap was cooked from suet and lyme stone. This was followed by rubbing the laundry on the so called »ribežen« - a kind of grater. Than the laundry was carried in tubes on their heads to the river Mlinščica, where they washed it.

VIRI IN LITERATURA

1. Pogovor z jarškimi pericami: z gospo Ivanko Grošelj, Nevenka Narobe, Breda Podbevšek.
2. Stane Stražar: Ob bregovih Kamniške Bistrice, Radomlje, 1988.
3. Štrukelj, Pavla: Pranje perila v okolici Ljubljane, Ljubljana 1958.